

УДК 376-056.36 ТЬЮТОРСТВО В АСПЕКТІ ЕФЕКТИВНОСТІ КОРЕКЦІЙНО-АБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ,

ЩО МАЮТЬ ЗНАЧНУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ТА СЕНСОМОТОРНУ НЕДОСТАТНІСТЬ Гладченко І.В.

В статті зазначені сучасні тенденції корекційно-абілітаційної роботи з дітьми, що мають значну інтелектуальну та сенсомоторну недостатність. Зокрема, приділено увагу тьюторській діяльності як новій педагогічній позиції, що сприяє індивідуалізації технологій корекційно-абілітаційної взаємодії, адекватних потенційним можливостям та здібностям дитини.

В статье определены современные тенденции коррекционно-абилитационной работы с детьми, имеющими значительную интеллектуальную и сенсомоторную недостаточность. В частности, уделено внимание тьюторской деятельности как новой педагогической позиции, которая способствует индивидуализации технологий коррекционно-абилитационного взаимодействия, адекватных потенциальным возможностям и способностям ребенка.

This article determines the current trends correction-habilitation work with children with significant intellectual and sensorimotor impairment. In particular, the attention paid to tutor activity as a new pedagogical position that helps customize remedial technologies of habilitation interaction that are adequate to the potentialities and abilities of the child.

Ключові слова: діти, що мають значну інтелектуальну та сенсомоторну недостатність, корекційно-абілітаційна взаємодія, тьюторська діяльність.

_____ *Ключевые слова: дети, имеющие значительную интеллектуальную и сенсомоторную недостаточность, коррекционно-абилитационное взаимодействие, тьюторская деятельность.*

Key words: children with significant intellectual and sensorimotor failure, remedial habilitation interaction, tutor activity.

Для сучасного розвитку спеціальної освіти в Україні характерним є зростання інтересу щодо ідей індивідуалізації та відкритості освітнього простору. Це пов'язано, перш за все, з розробкою нових програм модернізації та потребою реформування даної галузі освіти. Реалізація концепції спеціальної освіти в сучасних умовах передбачає врахування особливих освітніх потреб дітей з важкими формами інвалідності. Розробка та впровадження інноваційних технологій успішної соціалізації дітей, що мають значну інтелектуальну та сенсомоторну недостатність, обумовлена не лише зростаючою активністю самого суспільства у створенні ефективних умов життєдіяльності зазначеної категорії дітей, а й потребою у підготовці висококваліфікованих кадрів, які забезпечуватимуть успішність корекційно-абілітаційної роботи та ефективність впровадження освітніх реформ в галузі спеціальної освіти.

Сучасна психолого-педагогічна наука має велику кількість досліджень, присвячених питанню соціального розвитку дітей зі значними інтелектуальними та сенсомоторними порушеннями (Л. Виготський, К. Грачова, В. Кантор, М. Малофєєв, М. Нікітіна та ін.). Теоретично досягнення соціальних цілей освітньої системи є цілком здійсненним завданням. Однак, їх практична реалізація можлива лише в тому випадку, якщо будуть вирішені питання організаційно-управлінського, медико-соціально-педагогічного, морально-психологічного, нормативно-правового та кадрового забезпечення. Встановлено, що тільки в соціальному середовищі, під час спілкування, у різних видах діяльності, шляхом засвоєння готових форм і способів соціального життя, відбувається становлення особистості та вироблення її власних орієнтацій (Л. Виготський, В. Зінченко, Є. Ісаєв, О. Леонтьєв, А. Петровський, В. Слободчиков, Е. Фромм та ін.). В спеціальній педагогіці досить змістовно представлені дослідження, присвячені психологічним та педагогічним аспектам виховання та навчання дітей з глибокою розумовою відсталістю: розвиток сприймання, організація предметних дій, розвиток комбінаторно-конструктивних можливостей, формування ігрового та продуктивного видів діяльності, мовленнєвої комунікації, виховання побутових та трудових навичок тощо (А. Долженко, Г. Дульнєв, С. Забрамна, М. Кузьмицька, О. Маллер, О. Хохліна, Г. Цикото та ін.). На думку Л. Виготського, траєкторія розвитку аномальних дітей «лежить через співпрацю, соціальну допомогу іншій людині», через пошук «обхідних» шляхів, «... ідіот, якого поміщають в умови відповідного, спеціально організованого, раціонального виховання, вирає в своїх можливостях не менше, а більше, ніж нормальна дитина... Відстала дитина потребує навчання більшою мірою, ніж нормальна – ось основна ідея сучасної педагогіки. Якщо міряти відсталу дитину відповідною їй міркою, то її просування з допомогою спеціально організованого навчання насправді дає більш значущі результати, ніж навчання нормальної дитини...» [3, с. 242].

Слід зазначити, як позитивне, процес формування громадської думки щодо дітей-інвалідів як людей,

котрі мають рівні права та можливості з іншими людьми для розвитку, але потребують певної опіки, індивідуальної допомоги, психолого-педагогічного супроводу. І хоча на сьогодні для таких дітей відкривають медико-соціальні реабілітаційні центри, спеціальні класи при допоміжних школах, групи в спеціальних дошкільних закладах тощо, все ж більша їх частина виховується в спеціалізованих дитячих будинках-інтернатах та інтернатних закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Сучасний контингент вихованців закладів для глибоко розумово відсталих, поряд з інтелектуальною недостатністю мають значну кількість супутніх порушень в розвитку, що різняться за етіологією, інтенсивністю прояву та негативністю впливу на успішність розвитку. Поліморфний характер порушень, виявлених у вихованців, вимагає комплексного та міждисциплінарного підходу при розробці змісту корекційно-абілітаційної роботи з обов'язковим урахуванням індивідуальних особливостей дитини [10]. Сучасними експериментальними дослідженнями доведено, що включення дітей, що мають значні інтелектуальні та сенсомоторні порушення в процес корекційно-абілітаційного навчання і виховання виявляється можливим та необхідним за наявності певних умов для розкриття їх потенційних можливостей психічного, фізичного, емоційного та соціального розвитку (Л. Баряєва, О. Гаврилов, С. Рабінович). Так, О. Гаврилов зазначає, що не останнє місце серед аргументів, які підсилюють значимість навчання цієї категорії дітей, займає гуманність ставлення до них, адже зразок чуйності, толерантності до них гідний для наслідування і може втілюватися у різні соціальні сфери [4]. Лише під впливом спеціально організованого навчання можна спостерігати якісні зміни та позитивні зрушення у їх розвитку.

Провідними завданнями корекційно-абілітаційної роботи з глибоко розумово відсталими дітьми, що знаходяться в спеціалізованих дитячих будинках-інтернатах, а в подальшому перебувають у психоневрологічних закладах, є розвиток їх потенційних пізнавальних можливостей, корекція поведінки, прищеплення їм трудових та інших соціально значущих навичок і вмінь з метою подальшої успішної соціалізації, кінцевою метою якої є прилучення глибоко розумово відсталих осіб до доступної їм суспільно-корисної праці, набуття ними соціального досвіду, покращення якості особистого життя. Досягнення цих цілей неможливе без необхідних матеріально-технічних умов, кадрового, програмно-методичного забезпечення.

Заслуговує на увагу позиція вітчизняних фахівців стосовно того, що цілеспрямоване спеціальне навчання дітей з важкими інтелектуальними порушеннями має починатися з самого раннього дитинства. При цьому корекційно-абілітаційна робота за своїм змістом та організацією є іншою, ніж з дітьми з легким ступенем інтелектуальної недостатності. Виходячи з сучасних тенденцій спеціальної освіти, виникає необхідність включення до освітнього простору дітей раннього та дошкільного віку, що мають значну інтелектуальну та сенсомоторну недостатність, котрі ще донедавна були віднесені до категорії «ті, що не підлягають навчанню» («нездібні»).

В останні роки все частіше родини, в яких з'являється дитина з важким порушенням інтелекту, висловлюють бажання виховувати таку дитину вдома, а не передавати її до будинку-інтернату системи соціального захисту. Батьки гостро потребують психологічної та педагогічної допомоги, щоб повноцінно виховувати дитину в сім'ї, проте сформованої системи психолого-педагогічної допомоги дітям та батькам з перших днів і місяців життя дитини поки не існує. Розвиток цього напрямку у вітчизняній системі спеціальної освіти затримується через відомчі розмежування установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, відсутність інформаційно-педагогічної та соціально-педагогічної роботи з населенням, несформованість служб соціально-педагогічної допомоги зазначеній категорії сімей.

Процеси гуманізації освіти, що породили інтеграцію в вихованні та навчанні осіб з обмеженими можливостями, розширюють спектр надання їм допомоги, розкривають кордони закритих установ для цих дітей та дозволяють оптимістично дивитися на їх майбутнє. Однією з актуальних проблем сучасної спеціальної педагогіки є пошук умов оновлення змісту та технологій корекційно-абілітаційної діяльності в межах накопиченого науково-практичного досвіду. В зв'язку з цим зростає потреба впровадження нового додаткового напрямку спеціальної освіти – корекційне ґьюторство. Саме ґьюторство має стати одним з ресурсів оновлення та удосконалення діяльності інтернатних закладів для дітей, що мають значну інтелектуальну та сенсомоторну недостатність.

ґьюторство слід розглядати як нову професійну практику в системі корекційної освіти. ґьюторство зорієнтовано на побудову та реалізацію персональної освітньої стратегії, що враховує особистісний потенціал дитини, освітню та соціальну інфраструктуру, ключові завдання корекційно-абілітаційної діяльності.

Таким чином, ґьюторський супровід полягає в організації освітнього руху дитини, що будується на постійному співвіднесенні особистісних досягнень дитини з її власними потребами. ґьютор на ранніх етапах корекційно-абілітаційної діяльності супроводжує та підтримує процес міжособистісної взаємодії, виступає в ролі посередника, наставника та провідника дитини до спеціального освітнього простору певного закладу, сприяє вирішенню соціально-адаптаційних проблем.

На сьогодні в Україні спеціальність «ґьютор» ще не внесена до реєстру професій. Але досвід Росії

доводить, що тьюторська система роботи є повноцінною системою підтримки процесу побудови індивідуальної освітньої програми дитини-інваліда [9]. Ідеологія та цінності тьюторської роботи в російській школі склалися протягом 90-х років. За цей час розроблені функціональні обов'язки тьюторів початкової, підліткової та старшої школи; підходи до побудови тьюторської програми супроводу, орієнтованої на індивідуалізацію освіти; формат тьюторської підтримки дитини-інваліда в процесі інклюзивного навчання тощо.

Важливим наслідком прояву та розвитку інноваційної ідеї тьюторства можуть стати позитивні зміни системи індикаторів якості спеціальної освіти для осіб зазначеної категорії. Головну увагу слід приділити розумінню ключових понять, оволодінню новими інноваційними методами, умінню застосовувати їх в різноманітних конкретних ситуаціях. З цих позицій тьюторська діяльність розглядається нами як процес, що сприяє «зануренню» в існуючі проблеми дитини та створенню в подальшому індивідуальної технології корекційно-абілітаційної взаємодії, адекватної потенційним можливостям та здібностям кожної окремої дитини.

На сьогодні відбувається трансформація традиційних способів передачі готових знань, створюються технології, що дозволяють тьютору бути в центрі стратегій змін культури освітнього середовища в галузі спеціальної освіти. Важливою передумовою ефективності та підвищення якості корекційно-абілітаційної роботи є орієнтація на пошук та збагачення нового досвіду тьюторського супроводу.

Модель корекційно-абілітаційного процесу взаємодії тьютора та дитини базується на наступних положеннях:

- в центрі корекційно-абілітаційного процесу – дитина;
- в основі корекційно-абілітаційної діяльності – творча співпраця, соціально-емоційна взаємодія, фасилітуюче спілкування [2];
- сутність корекційно-абілітаційної технології – збагачення психосоціальних вражень, стимулювання базових соціальних потреб, розширення можливостей, розвиток здібностей, формування соціально-адаптаційних навичок та вмінь, покращення якості життя, формування життєвих компетенцій, соціалізація дитини.

Завдання тьютора – підтримати та спрямувати рух вихованця в полі досягнень, де існує ідеальне (загальноприйняте, культурні зразки) та реальне (преморбідні особливості, можливості та актуальний клініко-психологічний стан дитини).

Аналіз спеціальної літератури та вивчення зарубіжної практики освіти дозволяє визначити два вагомих підходи щодо характеристики тьюторської діяльності: позиційний та функціональний. З точки зору позиційного підходу, тьютор розглядається як педагог, котрий притримується певної позиції, що детермінована соціальною ситуацією розвитку. Функціональний же підхід визначає створення індивідуальної освітньої корекційно-абілітаційної траєкторії розвитку дитини. Саме така спрямованість корекційно-абілітаційної роботи, за умови тьюторської підтримки, дозволить покращити підготовку дітей-інвалідів до відносно самостійного життя.

Виникнення тьюторства як нової педагогічної позиції пов'язане з необхідністю забезпечити для дитини простір «спроби сил» щодо гармонізації індивідуальної душі зі світом навколо, тобто з тим, що свідомо більше людини. Філософська ідея М. Мамардашвілі стосовно того, що освіта повинна культивувати «техніку спроби сил» досить змістовно опрацьовується у сфері психології розвитку [8]. Тому тьютор, як посередник, також покликаний співвідносити культурні зразки, норми, поняття з типом поведінки та очікуваннями кожної окремої дитини, намагатися побудувати зв'язок між індивідуальною потребою вихованця та предметом (полем досягнень). Сфера тьюторської роботи спрямована на побудову на матеріалі реального життя вихованця практики розширення його власних можливостей, здібностей, формування по можливості суб'єктивного відношення щодо власного просування до успіху.

Для подальшої технологізації тьюторської діяльності в системі корекційно-абілітаційної роботи з дітьми, що мають значну інтелектуальну та сенсомоторну недостатність, необхідно визначити освітні результати цієї діяльності та способи представлення цих результатів.

На підставі здійсненого аналізу психолого-педагогічних досліджень, в яких відображено сучасний стан розробки проблематики корекційно-абілітаційної роботи з глибоко розумово відсталими дітьми, зокрема тьюторської практики, слід зауважити про необхідність та доцільність підготовки фахівця з новим системним мисленням, здатного органічно «втягнути» в систему соціокультурних відносин дитину зі значними інтелектуальними та сенсомоторними порушеннями. Зростаючий інтерес спеціалістів до проблеми виховання та соціалізації глибоко розумово відсталих дітей, сучасні потреби батьків, котрі виховують таких дітей, а також недостатня кількість науково-методичної літератури з проблеми тьюторської підтримки та корекційно-абілітаційної роботи з дітьми зазначеної категорії надають підстави вважати феномен тьюторства актуальним для дослідження в галузі корекційної педагогіки. А доцільне застосування засобів тьюторської діяльності сприятиме підвищенню якості корекційно-абілітаційної допомоги дітям-інвалідам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ватажина А.А. Пособие по воспитанию и обучению глубоко умственно отсталых детей в детских домах Министерства социального обеспечения РСФСР / А.А. Ватажина, И.И. Зелингер. – М.: ЦИЭТИН, МСО РСФСР, 1962. – 188 с.
2. Врублевская Е.Г. Педагогические условия развития у педагога способности к фасилитирующему общению в процессе его профессиональной деятельности (на материале учреждений дополнительного образования детей): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / Елена Геннадиевна Врублевская. – Хабаровск, 1999. – 22 с.
3. Выготский Л.С. Проблемы дефектологии / Л.С. Выготский – М.: Просвещение, 1995. – 527 с.
4. Гаврилов О.В. До питання організації роботи з дітьми з помірним і тяжким ступенем розумової відсталості / О.В. Гаврилов // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. Частина 1 / [Збірник наукових праць]. – Луганськ: ЛНУ, 2010. – №10 (197). – С. 91-98.
5. Дульнев Г.М. Актуальные вопросы работы с глубоко умственно отсталыми детьми / Г.М. Дульнев // Обучение и воспитание умственно отсталых детей. – М.: 1960. – С. 5-14.
6. Лубовский В.Г. Проблема интеграции лиц с глубокими и множественными дефектами в общем и специальном образовании / В.Г. Лубовский // Дефектология. – 1982. – №2. – С. 37-45.
7. Маллер А.Р. Состояние и тенденции развития обучения глубоко умственно отсталых детей / А.Р. Маллер // Дефектология. – 1974. – № 3. – С. 28-34.
8. Мамардашвили М.К. Современная европейская философия (XXвек) / М.К. Мамардашвили // Логос: философско-литературный журнал. – 1991. – № 2. – 115 с.
9. Рыбалкина Н.В. Идея тьюторства – идея педагогического поиска [Текст] / Н.В. Рыбалкина // Тьюторство: идея и идеология. – Томск, 1996. – С. 15-30.
10. Самарина Э.В. Абилитация воспитанников с тяжелой умственной отсталостью в условиях школы-интерната: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.10 «Коррекционная психология» / Эльвира Владимировна Самарина. – Москва, 2010. – 22 с.

УДК 37.013.42-053.2-056.24

**ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ
З ПОРУШЕННЯМИ ОРА**

Глоба О.П.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

У статті розглядаються питання теорії і практики психофізичної реабілітації та соціалізації осіб з порушеннями опорно-рухового апарату.

В статье рассматриваются вопросы теории и практики психофизической реабилитации и социализации лиц с нарушениями опорно-двигательного аппарата.

In the article are examined the questions of theory and practice of rehabilitation and social adaptation of children with violations in development.

Ключові слова: психофізична реабілітація, соціалізація, інклюзія, інтеграція, медико-психолого-педагогічний супровід.

Ключевые слова: психофизическая реабилитация, социализация, инклюзия, интеграция, медико-психолого-педагогическое сопровождение.

Key words: psychophysical rehabilitation, social adaptation, inclusion, integration, medico-psychology-pedagogical support.

Основним принципом державної політики щодо інвалідів залишається принцип доступності, який був проголошений в резолюції Генеральної Асамблеї ООН у 1997р., як пріоритетне завдання сприяння забезпеченню рівних можливостей для інвалідів. Приділення цьому чиннику першочергової уваги є віддзеркаленням перенесення акценту з медичних аспектів інвалідності, з догляду за інвалідами, їх захисту і надання їм допомоги в адаптації до “нормальних” соціальних структур на застосування соціально-економічних моделей. Сприяння